

КОНЦЕПТУАЛІЗАЦІЯ ОБРАЗІВ ЗРАДНИКІВ У «ПОВІСТІ ПРО ВБИВСТВО АНДРІЯ БОГОЛЮБСЬКОГО» (субстантивно-ад'єктивний аспект)

У статті реконструйовано семантичний обсяг, проаналізовано функції оцінних іменників і прикметників, які в писемних східнослов'янських пам'ятках XI–XIII ст. моделюють соціально-етичні портрети зрадників князя Андрія Боголюбського. Усі соціально-етичні портрети є збірними. Доведено, що у використанні щодо зрадників негативних епітетів-означень (*невѣрными, нечестивыми, оканьными, окаваньными, пагоубооубиствьными, скверьными* та ін.) є чітка закономірність. Описано семантичні особливості і стильові функції лексем у концептуалізації образів супротивників князя. Виявлено, що специфічне семантичне навантаження припадає на оказіональну лексику. Зроблено припущення, що композит *пагоубооубиствьными* — результат словотворчості автора «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського».

Ключові слова: Київська Русь, іменник, прикметник, соціально-етичний портрет, Андрій Боголюбський, Петро Кучков, Амбал Ясин, Яким Кучкович.

У літописах Київської Русі на тлі небагатослівних повідомлень про смерть світських ієрархів рельєфно вирізняються некрологи канонізованим князям XI–XIII ст. — Борису, Глібу, Михайлу Чернігівському, Олександру Невському, Андрію Боголюбському (повість «О убьеньи Борисовѣ», «Чтение о житии и погублении блаженную страстотерпца Бориса и Глѣба», «Сказание страстотерпцю святую мученику Бориса и Глѣба», «Слово новосвятою мученику, Михаила князя русскаго и Феодора воеводы перваго въ княжении его», «Житіє Олександра Невського», «Повість про вбивство Андрія Боголюбського»). Перерісши в розгорнуту княжу повість, увібравши в себе жанрові риси художнього твору, панегирики Андрію Боголюбському, Борису, Глібу, Михайлу Чернігівському, Олександру Невському являють собою синтетичне зрощення літописної статті інформативного характеру і житійної повісті про смерть мученика-страстотерпця. «Повісті» про Бориса і Гліба написані в XI ст., про Андрія Боголюбського — у XII ст., про Михайла Чернігівського та Олександра Невського — у XIII ст. «Сказання про Бориса і Гліба» — претекст, на який орієнтувалися автори повістей-некрологів наступних століть. Створена за зразком «Сказання про Бориса і Гліба»¹, літописна «Повість про Андрія Боголюбського» наслідує не лише змістовий (у викладенні літописців Андрій Боголюбський, якого підступно було вбито вночі, є таким самим мучеником, як князі Борис і Гліб) та ідейний (репрезентація Андрія Боголюбського так само, як Бориса і Гліба, пов'язана з ідеєю непротивлення злу; у створенні їхніх образів прово-

---

¹ *Бугославський С.* Україно-руські пам'ятки XI–XVIII в.в. про князів Бориса та Гліба : Розвідка й тексти // *Истор.-філол. від. Всеукр. Академії наук.* — К., 1928. — 36. № 77. Т. 1. — С. 85–86.

диться паралель із жертвними ягнятами, превалює акцентування незлобивості та смиренності жертви) рівні «Сказання», а й, як показало дослідження, лексичні засоби вираження оцінки у тлумаченні подій, концептуалізації образів святих князів та образів їхніх супротивників.

На відміну від повістей про Бориса і Гліба, Михайла Чернігівського, «Повість про вбивство Андрія Боголюбського» замовчує основну причину замаху — претензії князів, насамперед південноруських, до політики володимиро-суздальського князя (розорення Києва, боротьба за київський стіл, закріплення сюзеренітету Володимира над Києвом, перетворення Ростовського і Суздальського князівств на другий політичний центр держави, підняття Володимира-на-Клязьмі над старшими містами Ростовом і Суздалем) та невдоволення бояр, передусім володимиро-суздальських, обмежуванням їхніх прав.

Факт обурення князів і бояр діяльністю Андрія Боголюбського знаходимо і поза «Повістю» про його вбивство. Досліджуючи інтерпретацію діяльності Андрія Боголюбського в писемних джерелах XII ст., А. В. Ковальов дійшов висновку про те, що військові кампанії, які князь вів у 1160-х роках, отримали в літописанні Володимира-Заліського досить специфічне тлумачення: «Військові походи Володимиро-Суздальської землі були оформлені як походи нового богообраного народу. Так, військовий похід на Булгарію 1164 року, викликаний торговим суперництвом, набув у володимирському літописанні однозначного трактування як хрестоносного і, крім того, був використаний для побудови аксіологічних паралелей між Андрієм Боголюбським і візантійським імператором [...] Похід на Київ, спричинений давнім суперництвом Андрія Боголюбського і Мстислава Ізяславича, також отримав оформлення походу богообраного народу, який карає грішників за їхні гріхи»².

Серйозних утисків з боку Андрія Боголюбського впродовж десятиліть зазнавали бояри, і саме вони й організували замах на князя. «Особливо напруженими були стосунки Андрія Боголюбського з власними боярами, яких, намагаючись приборкати до рук та усунути від участі в керуванні князівством, він виганяв із насиджених місць, страчував»³; не одне десятиліття наростало невдоволення і тих бояр, які були родичами його дружини. Як повідомляють літописні «Повісті» про вбивство Андрія Боголюбського, у змові проти князя брали участь двадцять осіб, серед яких найактивнішу діяльність розгорнули представники багатого роду бояр Кучковичів. Ще 1155 р., тобто за 20 років до замаху, заможного володимиро-суздальського боярина Степана Івановича Кучку, який володів селами по берегах р. Москва, позбавили життя за наказом Юрія Долгорукого. Дочку боярина князь віддав за свого сина — Андрія Боголюбського. Завзято конфліктуючи з боярами-родичами, Боголюбський «стратив одного з братів Кучковичів, хоча той у жодному злочині проти князя не був помічений, і до того ж доводився йому шурином — Боголюбський був одружений із його сестрою»⁴.

Обставини вбивства Андрія Боголюбського описані в Іпатіївському, Суздальському, Радзивілівському, Никонівському, Новгородському літописах. У Іпатіївському літописі «Повість про вбивство Андрія Боголюбського» міститься під *1175 р., входить до складу київського зводу 1198 р. За переконанням І. П. Єрьоміна, «у тій своїй версії, в якій повість ця читається в Іпатіївському

² Ковальов А. Военные кампании Андрея Боголюбского и их идеологическое оформление в летописании // *Studia Historica Europae Orientalis* (Исследования по истории Восточной Европы : Науч. сб.) / Отв. ред А. В. Мартынюк. — Минск, 2010. — Вып. 3. — С. 41.

³ Толочко О. П., Толочко П. П. Київська Русь. — К., 1998. — С. 246.

⁴ Толочко П. П. Дворцовые интриги на Руси. — К., 2001. — С. 150.

літописі, вона, безсумнівно, була укладена в Києві»⁵. У ході дискусій, які ведуться в історіографії з середини ХІХ ст. (наукові розвідки К. М. Бестужева-Рюміна, В. П. Адріанової-Перетц, М. М. Вороніна, М. Д. Присьолкова, Д. С. Лихачова, Б. О. Рибаківа, А. В. Ковальова, М. Ф. Котляра, П. П. Толочка), було висловлено низку припущень щодо її авторства (серед імовірних авторів «Повісті» називали таких осіб, як Кузьмище Киянин, Федул (Феодул) — ігумен збудованої Андрієм Боголюбським церкви у м. Володимирі, піп Мікула (Мікула), невстановлена особа), переважна більшість яких зводилася до того, що автором «Повісті» був свідок убивства. Знаходячи підтвердження версіям К. М. Бестужева-Рюміна, Д. С. Лихачова, Б. О. Рибаківа, М. Ф. Котляр схиляється до думки про те, що автором «Повісті» слід вважати Кузьмища Киянина⁶. У різні часи різні версії висловлював П. П. Толочко. За однією з них, автором «Повісті», представленої в Київському літописі, був, найімовірніше, «Кузьмище Киянин, який перебував при дворі Андрія Боголюбського і добре знав усіх учасників антикняжого заклоту»⁷. Переконаливішою видається версія історика, згідно з якою автором мала бути духовна особа з широкою богословською ерудицією — ігумен Федул або піп Мікула: «Особливо вражає молитва пораненого князя [...] Наведений уривок не залишає сумніву в тому, що панеґірик Боголюбському і його молитва написані духовною особою з широкою богословською ерудицією і непересічним літературним талантом. Кузьмище Киянин, судячи зі свідчення «Повісті», відношення до церковного кліру не мав [...] Вибір, таким чином, звувився до двох можливих претендентів — *“игумена Святой Богородицы Володимирской”* Федула, який їздив з володимирськими клирошанами в Боголюбово за тілом Андрія, і попа Мікули, котрий організував урочисту зустріч тіла князя біля Срібних воріт і народний *“плач”* по ньому»⁸.

Автори як Повної редакції «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського», яка міститься в Київському зводі, так і її Короткої редакції у складі Володимирського зводу, називають точну кількість учасників убивства: «а всіхъ невѣрныхъ оубициъ (20) числомъ» (*1175, ЛК, ЛІ-3⁹, арк. 207); «а всѣхъ невѣрны(х)(ъ) оубициъ . (20) числомъ» (*1175, ЛС-1, арк. 124 зв.). В обох редакціях названі імена безпосередніх ініціаторів замаху — Петра Кучкова, ключника Амбала Ясина, Якіма Кучковича: «Петръ Кучьковъ . зать Анбалъ Ясинъ ключникъ . Якимъ Кучьковичъ» (*1175, ЛК, ЛІ-3, арк. 207); «Петръ Кучьковъ зать . Анбалъ Ясинъ ключни(к)(ъ) . Якимъ Кучковичъ» (*1175, ЛС-1, арк. 124 зв.).

Суздальський, Радзивіллівський, Новгородський літописи містять Коротку редакцію «Повісті», але представлена вона по-різному. Зокрема, це стосується імен злочинців. У Новгородському літописі в повідомленні про смерть Боголюбського від рук наближених до нього осіб, улюбленців («Въ лѣто 6682. Убиша Володимири князя Андрея свои милостьници» — *1174, ЛНс, арк. 39; «т. с.» *1174, ЛН, арк. 114–114 зв.), події страшної ночі описані хоча й стисло, але в деталях. І при цьому поряд з іменем Боголюбського немає жодного хвалебного епітета-означення, а імена вбивць узагалі не називаються, що, у свою чергу, свідчить про стримане ставлення до Андрія Боголюбського з боку новгород-

⁵ Еремін І. П. Киевская летопись как памятник литературы // Труды Отд. древнерус. лит. Ин-та рус. лит. АН СССР.— М. ; Ленинград, 1949.— Т. 7.— С. 85.

⁶ Котляр М. Ф. Київський літопис ХІІ століття. Історичне дослідження.— К., 2009.— С. 175.

⁷ Толочко П. П. Знач. праця.— С. 149.

⁸ Толочко П. П. Давньоруські літописи і літописці Х–ХІІІ ст.— К., 2005.— С. 160–161.

⁹ Список скорочень див. у кінці статті.

ського літописця. Гадаємо, так далися взнаки претензії Андрія Боголюбського на новгородські землі, похід 1170 р. на Новгород, запекла битва новгородців і суздальців, небажання Новгорода так само, як і південних земель, підкоритися владі володимиро-суздальського князя.

У Радзивіллівському літописі чомусь пропущене ім'я Якіма Кучковича, але натомість згадано Єфрема Моїзича — ще одного змовника: «Началникъ же убициамъ *Петръ, Курковъ зять* (вар. А.: Куцьков зять; вар. П.: Кучков зять), *Ефрѣм Моизичъ*» (*1175, ЛР, арк. 214 зв.). Крім Радзивіллівського літопису, ім'я Єфрема Моїзича зберігають різні списки Никонівського літопису: «Петръ Кучковъ зять, Анбаль Ясинъ ключникъ, Якимъ Кучковичъ, *Ефрѣмъ Зовичъ*» (*1175, ЛНик-1, 249); «и Анбалу Ясину ключнику его и *Оорѣму Моизовичю*» (там же).

На ступінь «винуватості» осіб-змовників певною мірою вказує послідовність, у якій літописець наводить їхні імена. Першим у списку стоїть організатор замаху — Петро Кучков: «началникъ же оубициамъ . бы(с) Петръ Кучьковъ» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207). Автори обох редакцій «Повісті» наводять не лише ім'я, а й прізвисько злочинця, очевидно, не стільки тому, що воно стало другим ім'ям боярського роду, до якого належав Петро, скільки завдяки негативному забарвленню, значенню цього прізвиська. В архангельських, вологодських, пермських говорах кінця ХІХ — початку ХХ ст. слово *кучкѡ* використовувалося зі значеннями «нав'язлива людина, жебрак», «собака, кобель», у тому числі як *лайливе* (СРНГ, ХVІ, 192). Саме в Петра Кучкова змовники таємно зібралися напередодні замаху («иже са баху снали на оуканьныи *свѣтъ* . томъ д(ь)ни оу Петра оу Кучкова . зата») — *1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207), саме він відрубав князеві праву руку («Петръ же ѡта ему руку десную») — там же, арк. 208). Рефлекси праслов'янського кореня, до якого зводиться іменник *кучкѡ*, засвідчені в російській, болгарській, сербохорватській, словенській, польській мовах: рос. *кутѣнок* «щєня», болг. *куче* «пес, собака», схв. *куче* «т. с.», слн. *kúčak, kúčak* «т. с.», п. *kucziuk* «т. с.» (Ф., П, 433–434). Із тим, що рос. *кутѣнок* «щєня», укр. *куця* «т. с.», укр. *кучити* «набридати, завдавати неприємностей» є звуконаслідувальними утвореннями (ЕСУМ, ІІІ, 166, 168; Ф., П, 433), погодитися важко. На нашу думку, прозорість семантичних зв'язків між значенням «щєня» і загальним значенням «докучати» дає підстави для того, щоб припустити спорідненість слов'янських лексем зі значенням «щєня» (рос. діал. *кучкѡ*, рос. *кутѣнок*, болг. *куче*, схв. *куче*, слн. *kúčak, kúčak*, п. *kucziuk* тощо) з лексемами зі значенням «докучати» (укр. *кучити* «докучати, набридати, завдавати неприємностей» — Грінч., П, 335; рос. *кучитися* в пам'ятці ХVІІ ст. зі значенням «докучати проханнями, настирливо просити про щось» — СлРЯ ХІ–ХVІІ, VІІІ, 151; сучасні рос. *докучатъ, скучать* тощо), а також вважати, що розвиток семантики відбувався в напрямку: «докучати» → «докучливий (про людину)» → «докучливий (про собаку, передусім щєня)» → «щєня» → «крик; вигук, яким підкликають собаку».

Після імені Петра Кучкова в переліку змовників стоїть ім'я Амбал (Анбал) Ясин: «Петръ Кучьковъ . зать *Анбаль Ясинъ* ключникъ» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207); «Петръ Кучьковъ зать . *Аньбаль Ясинъ* ключни(к)ъ)» (*1175, ЛС-1, арк. 124 зв.). Амбал тримав у себе ключі від усього палацу («*Амбаль ключникъ Ясинъ* родомъ тотъ бо *ключъ держашеть оу всего дому княжа*» — *1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 208 зв.), користувався не тільки величезною довірою князя, а й мав великі повноваження («и *надо всими волю ему даль* башеть» — там же). Напередодні замаху ключник Амбал вкрав у князя меч («хотѣ взати мечъ . и не бѣ ту мечъ . бѣ бо томъ д(ь)ни *въналы* . *Амбаль* ключни(к) его») — там же, арк. 207 зв.), а після вбивства відмовився загорнути в ковдру або чимось прикри-

ти тіло загиблого, заявивши, що його викинуть собакам («мы хотимъ . выверечи псомъ» — там же, арк. 208 зв.). Якщо взяти до уваги семантику прізвиська Кучков, то очевидно, що уточнювальне слово *псомъ* зовсім не випадково потрапило в текст. Дорікаючи Амбалу в невдячності, зраді, жорстокості, Кузьмище Киянин нагадує про те, що колись Андрій Боголюбський прихистив його, витяг із бідності: «*помнишь ли Жидовине въ которыхъ порьтъхъ . пришелъ башеть . ты нынѣ в оксамитѣ*» (там же, арк. 207 зв.). Вводячи означення *Жидовине* в текст прямої мови, автор «Повісті» поєднує кілька «перспектив бачення», виражає водночас і свою оцінку ситуації, і ставлення Кузьмища Киянина до Амбала, і офіційну думку. Обґрунтований висновок щодо змісту означення *Жидовине* поряд з іменем ключника зроблений спеціалістом у галузі етнічної історії Євразійського степу О. Б. Бубенком, на думку якого, «не слід забувати, що Амбал Ясин був названий “Жидовином” не стільки через його приналежність до іудаїзму або до хозарського культурного кола, скільки через те, що так у православної Русі називали зрадників в (розрядка наша. — Г. М.), виходячи із традицій християнської термінології»¹⁰. Повертаючись до наведеної вище цитати з Київського літопису, звернімо увагу на те, що неповажливе ставлення до Амбала виражене не лише в означенні *Жидовине*, а й у згадуванні одягу, в якому Амбал колись прийшов до князя: «*помнишь ли [...] въ которыхъ порьтъхъ . пришелъ башеть . ты нынѣ в оксамитѣ*» (*1175, ЛК, ЛІ-3, арк. 207 зв.). Подібні уточнення подекуди трапляються в літописах; так, у Галицько-Волинському літописі йдеться про зрадників Данила Галицького — Лазаря Домажирича та Івора Молибожича: «*приидоста Лазоръ Домажирецъ и Иворъ . Молибожичъ . два безаконьника . ѿ племени смердѣа*» (*1240, ЛГВ, ЛІ-3, арк. 266). В уточненні «*ѿ племени смердѣа*» міститься не тільки презирливе ставлення до них літописця, а й пряма вказівка на те, що з отриманням землі змінився соціальний статус цих осіб.

Другий компонент власного імені Амбал *Ясин* вказує на те, що ключник був аланом, або осетином («*Амбалъ ключникъ Ясинъ родомъ*» — *1175, ЛК, ЛІ-3, арк. 208 зв.). Істориками встановлено, що до Андрія Боголюбського Амбал потрапив після походу на Волзьку Булгарію 1164 р.: «Особливий інтерес викликають також свідчення давньоруських літописів про аланів, яких на Русі називали *яси*. Давньоруські літописи повідомляють про те, що яси тривалий час перебували у Володимиро-Суздальській землі при дворі нащадків Володимира Мономаха [...] перелічуючи учасників цієї змови, згадують “Анбала Ясина ключника” [...] Мало хто з дослідників сумнівається в його аланському походженні»¹¹; «аргументи І. Г. Добродомова стосовно того, що Амбал потрапив до Володимиро-Суздальського двору після походу Андрія Боголюбського на Волзьку Булгарію в 1164 р., виглядають переконливими»¹². Зміст компонента *Ясин* у складі імені ключника проливає світло на внутрішню форму слова Амбал. Перший компонент імені — *Амбал* (*Анбал*) непрямо свідчить про те, що в довіру до князя Амбал, очевидно, увійшов завдяки лестошам. Відповідаючи на питання про ім'я, алан-осетин, скоріше за все, приховав своє справжнє ім'я, попросив називати його Амбалом, тобто «товаришем, другом»: «ще в XIX ст. В. Ф. Міллер переклав даний антропонім з осетинської мови як “товариш”»¹³.

¹⁰ Бубенок О. Б. Дані письмових джерел про поширення іудаїзму серед аланів у хозарський і післяхозарський періоди // Східний світ.— 2004.— № 2.— С. 7.

¹¹ Там же.— С. 6.

¹² Бубенок О. Б. Східні джерела про країну асів на Волзі // Східний світ.— 2013.— № 15.— С. 27.

¹³ Бубенок О. Б. Дані письмових джерел...— С. 6.

Третім у переліку змовників названо Якіма Кучковича, який користувався повною довірою князя і належав до того самого боярського роду, що й Степан Кучко та Петро Кучков. Почувши, що Андрій Боголюбський нібито стратив його брата, Яким Кучкович злякався, що черга дійде й до нього, і вирішив помститися: «и бѣ оу него Якимъ слуга възлюблены имъ . и слыша некого . аже брата князь велѣлъ казнить [...] и почаша молвити дн(е)с(ь) того казнить а насъ завутра» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207). Такі обставини, здається, трохи виправдовували Якіма Кучковича в очах автора «Повісті», про що свідчить, по-перше, те, що його ім'я стоїть після імен боярина Петра і ключника Амбала, а по-друге, те, що автор наводить причину, через яку Яким Кучкович став одним з організаторів замаху.

Соціально-етичні портрети осіб, які вбили Андрія Боголюбського, містяться в Київському, Суздальському, Радзивілівському, Никонівському літописах. Характерно, що в усіх літописах негативно конотовані оцінні іменники і прикметники «не прив'язані» до конкретних імен, а використані загалом щодо змовників.

Найбільша кількість соціально-етичних портретів тих, хто вбив Андрія Боголюбського, виявлена в Київському літописі, де саме й представлена Повна редакція «Повісті». Портрети побудовані за допомогою негативно конотованих іменників *ворогъ*, *ворожьбитъ* і прикметників *невѣрньи*, *нечѣстивьи*, *оканьньи*, *окааньньи* (*окааньньи*), *пагоубооубииствьньи*, *скверньи*, *сверѣньи* (яко звѣри), *дивии* (яко звѣри): «а всихъ невѣрньихъ оубициъ (20) числомъ» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207); «*окааненьѣ* (вар. Х. П.: *окааненньи*) же убициъ . ѿгнемь крѣстатъса» (там же); «поидоша на нь *яко звѣрье сверѣпни*» (там же); «вземьше оружье . *яко звѣрье дивии* . пришедшимъ имъ» (там же); «ре(ч)(е) имъ ѿ горе вамъ *неч(ь)(с)тивии* [...] се же *неч(ь)(с)тивии* м(н)ѣвша его оубьена до конца» (там же, арк. 207 зв.); «вскочиша два *окааньнаѣ*» (там же); «и ту *окааньни* прискочиша» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 208); «*окааньни* же ѿтуда шедше оубиша Прокопья» (там же); «и нача плакати над нимъ Кузмище . г(о)(с)(поди)не мои . како еси не ѿчютиль *с(к)вѣрньихъ* и *неч(е)(с)тивыхъ* . *пагоубооубииствьньихъ* *ворожьбитъ* своихъ идущихъ к тобѣ» (там же, арк. 208 зв.).

Зі значенням «проклятий; грішний; негідний; надзвичайно жорстокий» прикметник *оканьньи* вжитий чотири рази, причому тричі як субстантивований: «*окааненьѣ* же убициъ» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207); «и ту *окааньни* прискочиша» (там же, арк. 208); «*окааньни* же ѿтуда шедше» (там же); «вскочиша два *окааньнаѣ*» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207 зв.). У «Повістях» про Бориса і Гліба у збірних портретах злочинців друс. *оканьньи* виконує функцію наскрізного епітета-означення: «насоуноуша копии *оканьнии*» (сп. XII, УспСкБГ, 123–124); «Бориса же убивше *окааньни*» (*1015, ЛР, арк. 75 зв.); «*окааньни* же си оубициъ» (*1015, ПВЛ-1, арк. 46); «*окааньни* же они оубициъ възвративъшесѣа» (сп. XII, УспСкБГ, 130); «*окааньни* же ти изнесоме тѣло с(вя)т(о)го» (к. XI, сп. XIV, Бу-госл.ЧтБГ, 193) та ін.

Автор «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» вдається до прийому кумуляції, багаторазового повторення, градуального посилення основної ознаки, побудови синонімічного ряду негативних за змістом епітетів-означень *скверньи*, *нечѣстивьи*, *пагоубооубииствьньи*, *ворожьбитъ*. Використані в одному контексті, ці епітети-означення підтримують взаємозв'язок значень «нечистий, грішний, противний Богові», «нечестивий, безбожний, безвірницький, невірний, неправедний, нехристиянин», «який своїми злими вчинками намагається згубити когось», «ворог, недоброзичливець»: «и нача плакати над нимъ Кузмище . г(о)(с)(поди)не мои . како еси не ѿчютиль *с(к)вѣрньихъ* и *неч(е)(с)тивыхъ* . *пагоубооубииствьньихъ* *ворожьбитъ* своихъ идущихъ к тобѣ»

(*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 208 зв.). Показово, що послідовність, у якій автор «Повісті» розташовує епітети-означення, забезпечує розгортання семантики в логічному для християнського світогляду напрямку: «грішний» → «нехристиянин» → «згубник» → «ворог».

Зі значенням «нечистий, грішний, противний Богові» прикметник *скверньни* засвідчений у церковнослов'янських текстах XII ст. Друс. *нечьстивьи*, яке в писемних пам'ятках XI–XIII ст. активно вживалося зі значенням «нечестивий, безбожний, безвірницький, невірний, несправедливий, нехристиянин», у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» використане тричі: «ѡ горе вамъ *неч(ь)(с)тивьи* [...] се же *неч(ь)(с)тивьи* м(н)ѣвша его оубьена» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207 зв.); «*неч(е)(с)тивыхъ* . пагубооубииственныхъ ворожьбитъ своихъ» (там же, арк. 208 зв.).

На відміну від прикметників *скверньни* і *нечьстивьи* слова *пагоубооубииствньни* і *ворожьбитъ* у текстах XI–XIII ст. є рідкісними, реверберованими. За нашими даними, у пам'ятках цього періоду містяться три випадки вживання друс. *пагоубооубииствньни*, два з яких — у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» в Київському літописі: «свѣтъ лукавыи *пагубооубииствєныи*» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207); «како еси не ѡчютилъ [...] *пагубооубииствєныхъ* ворожьбитъ своихъ идушихъ к тобѣ» (там же, арк. 208 зв.). У першому вживанні друс. *пагоубооубииствньни* означає «згубний; який несе загибель», у другому — «який своїми злими вчинками намагається згубити когось». Ще одне використання друс. *пагоубооубииствньни* збереглося в «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» в Лаптевському літописці Лицьового зводу XVI ст. Никонівського літопису: «совѣтъ сѣтвориша окаяннии *пагубоубійственій*» (*1175, ЛНик-1, 249). У «Словаре древнерусского языка (XI–XIV вв.)» вичерпна цитата цього слова обмежується двома прикладами з Київського літопису. Уживання друс. *пагоубооубииствньни* в Никонівському літописі авторами «Словаря» не враховане.

Варто відзначити, що основа *пагоуб-* не засвідчена у складних словах XI–XIII ст. Не знаходимо в пам'ятках і парного словосполучення, або формули «*пагоубньни* и *оубииствньни*», яка шляхом зрощення могла перетворитися на складне слово. Відсутність такого словосполучення цілком закономірна, оскільки в текстах XII ст. парні словосполучення були майже виключно дієслівними. Досліджуючи процес історичної трансформації вихідних формул, В. В. Колесов зазначає, що «в XI–XII ст. у формулах підбираються такі імена, які здатні підкреслити дію, тобто віддієслівні, а з XV ст., навпаки, усе частіше вживаються субстантивовані прикметники»¹⁴. Ці чинники, а також відсутність друс. *пагоубооубииствньни* в інших східнослов'янських писемних пам'ятках XI–XIII ст., старослов'янській та сучасних слов'янських мовах, дають підстави припустити, що композит *пагоубооубииствньни* — результат словотворчості автора «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського».

За структурою і семантичними особливостями складний прикметник *пагоубооубииствньни* максимально наближений до парних словосполучень; його другий компонент є плеонастичним, завдяки чому відбувається нагнітання, подвоєння смислу «який несе загибель». Крім основного значення семантична структура оцінних прикметників містить додаткові, латентні семи, які створюють навколо семантичного центра мережу асоціацій. Семантичний зв'язок першого компонента зі спільнокореневими друс. *пагоубньни* і друс. *пагоуба* вияв-

¹⁴ Колесов В. В. Древнерусский литературный язык. — М., 1989. — С. 157.

ляв кореляцію значень «згубний; який несе загибель», «смертельний», «злощасний», «руйнування, знищення; загибель», «смерть», «мор», «зло, шкода, втрата», «лихо, нещастя» (СДРЯ XI–XIV, VI, 335–337); другий компонент розширює значення першого — від «згубний; який несе загибель» до «який несе загибель шляхом убивства». Взаємозв'язок значень у семантиці композита *пагубооубииствьнни* підтверджує висновок В. В. Колесова про те, що «повторення близьких за значенням іменувань потрібно не лише для прикрашання, це додатковий семантичний засіб художньої образності у вираженні синкретизму світовідчуття, певної потаємності образного тексту»¹⁵.

Одиничне вживання рос. *пагубоубииствьннй* виявлене в пам'ятці XVI–XVII ст. (СлРЯ XI–XVII, XIV, 116). Цілком очевидно, що використавши слово *пагубоубииствьннй* в аналогічному контексті, а саме в розповіді про змову проти царя, автор пам'ятки «Книга Степенная царского родословия» орієнтувався на «Повість про вбивство Андрія Боголюбського», передусім на її Повну редакцію, представлену в Київському зводі. Пор.: «И тако окаяннии... на своего же государя и кормителя *пагубоубииствьннй совѣтъ* совѣщаша» (СлРЯ XI–XVII, XIV, 116) і «*совѣтъ* лукавыи *пагубооубииствьннни*» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207). Автор пам'ятки «Книга Степенная царского родословия», вірогідно, мав за взірець і Лаптевський літописець Лицьового зводу XVI ст. Никонівського літопису. Пор.: «И тако окаяннии... на своего же государя и кормителя *пагубоубииствьннй совѣтъ совѣщаша*» (СлРЯ XI–XVII, XIV, 116) і «и *совѣщаша убійство на господина своего и кормителя*» (*1175, ЛНик-1, 249).

В основі ознаки, вираженої компонентом *-оубииствьнни*, лежить конкретна дія, зміст якої чітко співвідноситься зі змістом наступного слова — іменника друс. *ворожьбитъ*. Використання друс. *ворожьбитъ*, яке означає «ворог, недоброзичливець», у пам'ятках XI–XIII ст. обмежується трьома вживаннями, два з яких — у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» в Київському літописі: «и почаша прошати Кузмище кдѣсть оубить г(о)(с)(поди)нь . и рекоша лежитъ ти выволочень в огородъ . но не мози имати его . тако ти молвать вси хочемы и выверечи псомъ . ѡже са кто приметъ . по нь тотъ нашъ есть . *ворожьбитъ* (вар. Х. П.: *ворогъ*) есть а и того оубьемъ» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 208 зв.); «како еси не ѡчютилъ [...] *ворожьбитъ* своихъ идущихъ к тобѣ» (там же). Ще одне вживання друс. *ворожьбитъ* міститься в «Лісті Володимира Мономаха до Олега Святославича» в «Повісті временних літ» за Лаврентіївським списком: «нѣсмъ ти *ворожьбитъ* . ни месьтникъ» (*1096, ПВЛ-1, арк. 84). Цілком вірогідно, що автор «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» запозичив друс. *ворожьбитъ* із «Ліста» Володимира Мономаха.

Використання нетрадиційних означень, а в даному випадку введення в текст «Повісті» рідкісного іменника *ворожьбитъ* і, можливо, авторського новотвору — слова *пагубооубииствьнни*, у поєднанні з прийомом кумулятивного налізування близьких за значенням епітетів-означень посилює ефект емоційного впливу на читача. Наявність у тексті оказіоналізмів, авторських новотворів — прикмета певного ідіостилю, яка інколи допомагає встановити автора давнього тексту.

У Суздальському та Радзивілівському літописах соціально-етичні портрети осіб, які вбили Андрія Боголюбського, утворені за допомогою прикметників *невѣрньни*, *оканьни*, *оканьни*, *окаянньни*, *дивии* (яко звѣри): «а всѣхъ *невѣрньни(х)(ъ)* оубииць . (20) числомъ» (*1175, ЛС-1, арк. 124 зв.); «И всѣхъ *не-*

¹⁵ Там же.— С. 145.

вѣрныхъ убилицъ 20» (*1175, ЛР, арк. 214 зв.); «*оканьнии* же всовапаса в ложницю вси . [и] сѣкше его саблами и мечи» (*1175, ЛС-1, арк. 124 зв.); «*Окании* ж(е) всовапшес(я) в постелницю вси и иссѣкше ег(о) саблями и меч(и)» (*1175, ЛР, арк. 214 зв.–215); «вземше оружье *яко звѣрьє дивии* . придоша идеже бѣ бл(а)ж(е)нии князь . лежа в ложници» (*1175, ЛС-1, арк. 124 зв.); «вземше оружие, *яко звѣрие дивие*, идѣж(е) бѣ бл(а)ж(е)нии леж(е) в постелнице» (там же); «*Окаянии* же твои убилицы огнем кр(е)стятъс(я)» (*1175, ЛР, арк. 214 зв.).

У Радзивіллівському літописі, і саме в «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського», один раз використано прикметник *оканьи*: «*Окании* ж(е) всовапшес(я) в постелницю вси и иссѣкше ег(о) саблями и меч(и)» (*1175, ЛР, арк. 214 зв.–215). У «Словаре древнерусского языка (XI–XIV вв.)» вичерпна цитация цього слова становить чотири приклади. Уживання друс. *оканьи* в Радзивіллівському літописі в «Словаре» не зафіксоване. Контекст чітко показує, що в наведеному реченні друс. *оканьи* виступає зі значенням «проклятий; грішний; негідний». Із таким самим значенням прикметник *оканьи* у «Читанні про Бориса і Гліба» фігурує в портреті Святополка: «*оканьи* же печаловашеса слышавъ брата градѣца к себе. и того ради погѣбитъ его посылаетъ» (к. XI, сп. XIV, Бу-госл.ЧтБГ, 188). У «Словаре древнерусского языка (XI–XIV вв.)» це значення друс. *оканьи* не зафіксоване.

Під *1175 р. «Повість про вбивство Андрія Боголюбського» міститься в Никонівському літописі; у списку XVII ст. вона оформлена під назвою «Убієніє великого князя Ондрѣя Юрьевича Боголюбскаго». У списках XIV ст. і XV ст. Никонівського літопису соціально-етичні портрети злочинців-змовників утворені за допомогою прикметника *окааньнии* (*окааньнии*), використаного у функції наскрізного означення: «*окаанньихъ* убійць двадесять числомъ» (*1175, ЛНик-1, 249, за сп.: Акад. XIV, Обол., Акад. XV та ін.); «*Окаяннии* же убійцы вринушася въ ложницу къ нему, и иссѣкше его саблями и мечи, отъидоша» (там же); «Они же *окаяннии* услышавше гласъ его, и возвратишася со оружїи» (там же).

У Лаптевському літописці Лицьового зводу XVI ст. Никонівського літопису соціально-етичні портрети вбивць Андрія Боголюбського змодельовано за допомогою прикметників *окааньнии* (*окааньнии*), *нечѣстивьи*, *сверѣпьи* (яко звѣри): «совѣтъ сѣтвориша *окаяннии*» (*1175, ЛНик-1, 249, за сп.: Пуб. VI); «вопіа къ братїи своей, къ Петру Кучкови зятю, и Анбалу Ясину ключнику его и Оерѣму Моизовичю, къ *окаанньимъ* совѣтникомъ своимъ» (там же); «они же *окаяннии* уготовившеся и вземше оружїе, поидоша на своего господина и великаго князя Андрѣя, *яко звѣрие сверѣпїе*» (там же); «убійцы его *окааннии* Кучковичи, бысть же ихъ всѣхъ свѣтомъ *окаанньихъ* убійць онѣхъ 20» (там же); «И въскочивше два *окаанная* яста князя [...] и въ то время всовапася *окааннии*» (*1175, ЛНик-1, 250, за сп.: Пуб. VI); «Рече же имъ князь: “горе вамъ, *окааннии* и *нечестивїи!*”» (там же); «*Нечестивїи* же мнѣвше князя убита» (там же). На невеликому текстовому просторі, який займає в «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» опис убивства, означення *окааньнии* (*окааньнии*) використане вісім разів. Основним призначенням наскрізного епітета *окааньнии* (*окааньнии*) є багаторазове маркування, акцентування інваріантної морально-етичної риси особи, яка, вчинивши замах на князя, скоїла страшний злочин.

Настійливе використання в «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» епітета-означення *окааньнии* (*окааньнии*) є одним з численних свідчень того, що, створюючи «Повість», її автор орієнтувався на «Читання» і «Сказання» про Бориса і Гліба. Відсилання до архетипу — одна з функцій повторів у давньому

тексті. У «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» проведена паралель між Андрієм Боголюбським і Горясером, який, виконуючи наказ Святополка, звелів зарізати кн. Гліба: «ѡ горе вамъ неч(ь)(с)тивии что оуподобистеса Горасѣру» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207 зв.); «горе вамъ, окааннии и нечестивии! почто уподобистеса Горясѣру?» (*1175, ЛНик-1, 250, за сп.: Пуб. VI). *Оканьными* — усталене означення поряд з іменем Горясера: «оканьными горясѣръ» (сп. XII, УспСкБГ, 130); «оканни ж(е) посланни Горасѣръ» (*1015, ЛР, арк. 77); «Оканьными же убица» (*1015, ЛН, арк. 78). Синонімічні спільнокореневі *оканьными* і *окааньными* — усталені означення, використані щодо Святополка, фактично його друге ім'я: «С(вя)тополкъ же *оканьными*» (к. XI, сп. XIV, СкБГ, 97); «оканьными с(ы)нь С(вя)тополкъ» (к. XI, сп. XIV, ЧтБГ, 14); «С(вя)тополкъ же *оканьными*» (*1015, ЛР, арк. 76); «оканьными с(ы)нь с(вя)тополкъ» (к. XI, сп. XIV, Бугосл.ЧтБГ, 186); «Святополкъ же *окааньный* нача княжити въ Кіевѣ» (*1016, ЛНик-1, 74); «иже съдѣа *окааньный* Святополкъ» (сп. 1554, КП, 434) тощо. Відбувається розгортання асоціативного ряду в ретроспективному векторі: убивці Андрія Боголюбського → убивця кн. Гліба — *окааньный* Горясер → Святополк (Святополк *Окааньный*) → *Каїн*.

Характеризуючи вбивць Андрія Боголюбського, автор «Повісті» вводить у текст порівняльні формули *яко звѣрье свѣрънии*, *яко звѣрье дивии*, забезпечуючи тим самим взаємозв'язок значень «жорстокий» — «лютий» — «кровожерний» — «хижий» — «дикий» — «шалений»: «поидоша на нь *яко звѣрье свѣрънии*» (*1175, ЛК, ЛИ-3, арк. 207); «вземьше оружье . *яко звѣрье дивии* . пришедшимъ имъ» (там же); «вземьше оружье *яко звѣрье дивии* . придоша идеже бѣ бл(а)ж(е)ныи князь . лежа в ложници» (*1175, ЛС-1, арк. 124 зв.); «вземше оружие, *яко звѣрие дивие*, идѣж(е) бѣ бл(а)ж(е)ныи леж(е) в постелнице» (там же). Суцільна вибірка з писемних пам'яток XI–XIII ст. прикметників *сверѣньи* і *дивии* показала, що літописці вдавалися до використання порівняльних формул *яко звѣрье свѣрънии*, *яко звѣрье дивии* лише в особливих випадках. Формули *яко звѣрье свѣрънии*, *яко звѣрье дивии* вжиті щодо вбивць Андрія Боголюбського, а *яко свѣрънии звѣрь* — стосовно вбивць святого кн. Гліба («*яко же оубо свѣрънии звѣрие* тако въсхытиша его» — сп. XII, УспСкБГ, 129; «*яко же се свѣрънии звѣрие* нападаша» — к. XI, сп. XIV, СильвСкБГ, 83), щодо хана Батия, який віддав наказ убити князя Михайла Чернігівського («Батии же *яко свѣрънии звѣрь* . возьярися . повелѣ заклати» (*1245, ЛГВ, ЛИ-3, арк. 267 зв.). У використанні цих формул спостерігається спадкоємність: автор «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» спирався на «Сказання» про Бориса і Гліба, а галицький літописець XIII ст. — не лише на «Сказання», а, очевидно, і на «Повість про вбивство Андрія Боголюбського».

Отже, соціально-етичні портрети (усі портрети збірні) зрадників-убивць Андрія Боголюбського містяться в Київському, Суздальському, Радзивіллівському, Никонівському літописах у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського». Портрети виписані за допомогою негативно конотованих іменників *ворогъ*, *ворожьбитъ* і прикметників *невѣрънии*, *нечестивии*, *оканьи*, *оканьными*, *окааньными* (*окааньными*), *пагоубоубиствъными*, *скверъными*, *сверѣньи* (яко звѣри), *дивии* (яко звѣри).

Концептуалізація образів убивць князя досягається цілим комплексом характерних для давнього тексту стильових прийомів, серед яких і кумуляція синонімічних епітетів-означень, і введення в текст наскрізних епітетів, традиційних, усталених означень, і використання порівняльних формул. Специфічне семантичне навантаження припадає на оказіональну лексику. Проведений ана-

ліз дає підстави для припущення, що композит *пагоубооубииствънныи* — результат словотворчості автора «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського». Послідовність, у якій автор «Повісті» розташовує епітети-означення, забезпечує розвиток семантики в напрямку: «грішний» → «нехристиянин» → «згубник» → «ворог». Особливості використання у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» епітета *окааньныи* (*окааньныи*), рідковживаного прикметника *оканыи*, порівняльних формул *яко звѣрьє свѣръпшии, яко звѣрьє дивши* свідчать про те, що створюючи «Повість», її автор орієнтувався на «Читання» і «Сказання» про Бориса і Гліба. Відбувається розгортання асоціативного ряду в ретроспективному векторі: убивці Андрія Боголюбського → убивця кн. Гліба — *окаанний* Горясер → Святополк (Святополк *Окаанний*) → *Каїн*. За нашими даними, у пам'ятках XI–XIII ст. містяться три випадки вживання друс. *пагоубооубииствънныи*, два з яких — у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» в Київському літописі, ще одне — у Никонівському літописі. У «Словаре древнерусского языка (XI–XIV вв.)» уживання друс. *пагоубооубииствънныи* в Никонівському літописі не враховане; вичерпна цитація друс. *оканыи* становить у словнику чотири приклади. За нашими даними, ще одне вживання друс. *оканыи* міститься в Радзивілівському літописі під *1175 р., де виступає з тим самим значенням, що і в «Читанні» про Бориса і Гліба в характеристиці Святополка. У «Словаре» це значення друс. *оканыи* не зафіксоване. Використання в пам'ятках XI–XIII ст. друс. *ворожьбитъ* обмежується трьома вживаннями, два з яких — у «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» в Київському літописі. Ще одне вживання друс. *ворожьбитъ* міститься в «Лісті Володимира Мономаха до Олега Святославича» в Лаврентіївському літописі. Цілком вірогідно, що автор «Повісті про вбивство Андрія Боголюбського» запозичив друс. *ворожьбитъ* з «Ліста» Володимира Мономаха.

УМОВНІ СКОРОЧЕННЯ

- Бугосл.ЧтБГ — Читання про свв. кнн. Бориса та Гліба препод. Нестора // Истор.-филол. від. Всеукр. Академії наук.— К., 1928.— 36. № 77. Т. 1 — С. 179–206.
- Грінч. — Словарь української мови : В 4 т. / За ред. Б. Д. Грінченка.— К., 1958.— Т. 2.— 573 с.
- ЕСУМ — Етимологічний словник української мови : В 7 т. / Гол. ред. О. С. Мельничук.— К., 1989.— Т. 3.— 552 с.
- КП — Киево-Печерский патерик // Памятники литературы Древней Руси. — М., 1980.— Вып. 2.— С. 411–622.
- ЛГВ, ЛИ-3 — Летопись Галицко-Волынская // Полное собрание русских летописей.— М., 1998.— Т. 2.— С. 717–938.
- ЛК, ЛИ-3 — Летопись Киевская // Там же.— С. 284–711.
- ЛН — Новгородская первая летопись младшего извода. По Комиссионному списку // Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов.— М. ; Ленинград, 1950.— С. 101–427.
- ЛНик-1 — Летописный сборник, именуемый Патриаршей или Никоновскою летописью // Полное собрание русских летописей.— М., 2000.— Т. 9.— 288 с.; Т. 10.— 248 с.
- ЛНс — Новгородская первая летопись старшего извода. По Синодальному списку XIII–XIV вв. // Новгородская первая летопись старшего и младшего изводов.— М. ; Ленинград, 1950.— С. 13–100.
- ЛР — Радзивилловская летопись // Полное собрание русских летописей.— Ленинград, 1989.— Т. 38.— 178 с.
- ЛС-1 — Суздальская летопись по Лаврентьевскому списку 1377 г. // Полное собрание русских летописей.— М., 1997.— Т. 1.— С. 289–488.
- ПВЛ-1 — Повесть временных лет по Лаврентьевскому списку // Там же.— С. 1–286.

- СДРЯ XI–XIV — Словарь древнерусского языка (XI–XIV вв.): В 10 т.— М., 2000.— Т. 6.— 608 с.
- СильвСкБГ — Анонимное сказание о свв. кнн. Борисѣ и Глѣбѣ въ Сильвестровской и Минойской редакціяхъ // Истор.-філол. від. Всеукр. Академії наук.— К., 1928. Зб. № 77. Т. 1.— С. 72–93.
- СкБГ — Сказание страстотерпцю святую мученику Бориса и Глѣба // Срезневский И. И. Сказания о святых Борисе и Глебе.— СПб., 1860.— С. 59–147.
- СлРЯ XI–XVII — Словарь русского языка XI–XVII вв.— М., 1981.— Т. 8.— 352 с.; 1988.— Т. 14.— 311 с.
- СРНГ — Словарь русских народных говоров.— Ленинград, 1980.— Вып. 16.— 376 с.
- УспСкБГ — Анонимное Сказание о свв. кнн. Борисѣ и Глѣбѣ въ Успенской редакціи // Истор.-філол. від. Всеукр. Академії наук.— К., 1928.— Зб. № 77. Т. 1.— С. 115–137.
- Ф. — *Фасмер М.* Этимологический словарь русского языка : В 4 т. — М., 2007. — Т. 2. — 671 с.
- ЧтБГ — Чтение о Борисе и Глебе, написанное Нестором в к. XI в., по сп. «Сильвестровского сборника» XIV в. // Срезневский И. И. Сказания о святых Борисе и Глебе.— СПб., 1860.— С. 1–56.

H. V. MEZHHERINA

THE CONCEPTUALIZATION OF TRAITORS IMAGES IN «THE TALE OF ANDRYI BOGOLUBSKYI'S MURDER» (SUBSTANTIVE-ADJECTIVAL ASPECT)

The socio-ethical portraits of Andryi Bogolubskiy killers contain more than 10 substantives and adjectives with negative connotation (*ворожьбитъ, невѣрныи, нечъстивыи, окажъныи, оканыи, пагоубоубиствъныи, скверныи*, etc.). The semantic volume of these words was reconstructed. It is proved that there is a clear pattern in using of pejorative epithets-definitions next to the names of Andryi Bogolubskiy enemies. Paradigmatic, functional, semantic, intra- and inter-lexeme links have been disclosed within the conceptual domain. The conceptualization of betrayers images achieved by a set of old style text techniques (using of synonymous epithets strings, etc.). A special semantic load account for occasional vocabulary (adjective *оканыи*, noun *ворожьбитъ*, composite *пагоубоубиствъныи*). The composite *пагоубоубиствъныи* is a neologism of «The Tale of Andryi Bogolubskiy's Murder» author.

Keywords: Kyiv Rus', noun, adjective, socio-ethical portrait, grand duke Andryi Bogolubskiy, Peter Kuchkov, Ambal Yasin, Yakim Kuchkovych.